

Dagligdags og utforsket

Annenhver av oss har egen erfaring fra samboerskap. Langt færre, knapt hver femte, er samboere her og nå. De fleste av dagens samboerskap er ekteskapsliknende i betydningen av at de enten har vart i to år eller at det er felles barn med i bildet. Mange samboerskap, økende skilsmissehyppighet og flere samboerbrudd er bare én side av dagens samlivsmønster. De riktig lange ekteskapene ser også ut til å ha sin storhetstid i våre dager. Mange har alt feiret sølv- eller gullbryllup, og flere ligger godt an til å passere slike merkedager.

*Turid Noack og
Ane Seierstad*

Samboerskap har forbausende fort blitt en del av hverdagslivet. Ord som samboerskap og samboere blir intuitivt forstått, selv om helt presise definisjoner er vanskelig å gi. Vi skal ikke mange år tilbake før ugift samliv, som familieatferd betraktet, var marginalt og av mange lite akseptert. I dag, bare en snau generasjon senere, er samboerskap en naturlig del av livsløpet for de aller fleste, iallfall for dem født etter 1950. Også som forskningsobjekt har samboerskap blitt mer trivielt, ikke nytt og ubeskrevet som særbo og registrert partnerskap. Samboerskap synes imidlertid å være et fenomen under stadig endring. I denne artikkelen skal vi se på noen utviklingstrekk fra de aller siste årene. Dataene er hentet inn som en del av Statistisk sentralbyrås omnibusundersøkelser, og prosjektet er finansiert av Barne- og familiedepartementet (se ramme).

Hvor mange er ekteskapsliknende?

Samboere er gradvis blitt likestilt med gifte på en rekke områder. Det tok litt tid før denne prosessen for alvor kom i gang, men utover på 1990-tallet ble det vedtatt en rekke lov- og regelendringer. De visket ut mange, men langt fra alle forskjeller mellom samboere og gifte. Eksempelvis ble det i 1994 vedtatt at alders- og uførepensjonen skulle beregnes etter samme regler for samboerpar og ektepar, forutsatt at samboerne hadde felles barn¹. Noe senere mistet også pensjonister uten felles barn retten til å bli behandlet som enslige når de har vært samboere i ett år. De går dermed glipp av en mer fordelaktig beregning av grunnnyttelsene i folketrygden. En endring i 1999 fratok enslige forsørgere som flytter sammen med en de ikke har barn med, retten til overgangsstønad og ekstra barnetrygd etter ett års samboerskap.

Kravene til et samboerskap er ikke harmonisert i gjeldende lov- og regelverk. Noen ganger kreves to års varighet eller mer, andre ganger og ofte der det er tale om reduksjon eller bortfall av offentlige ytelser, vil det skje allerede etter ett års samliv. Et offentlig oppnevnt utvalg, det såkalte samboerutvalget, ble for noen år siden bedt om å gi en prinsipiell vurdering av hvor langt samfunnet burde gå i å likestille ekteskapsliknende forhold med ektepar. Utvalget valgte å avgrense *ekteskapsliknende samboerskap* til samboerpar som enten hadde felles barn, eller samboerskap som som hovedregel hadde vart i minimum to år (NOU:25 1999).

Undersøkelsen ble finansiert av Barne- og familiedepartementet

Dataene er samlet inn gjennom SSBs omnibusundersøkelser for 3. og 4. kvartal 2001. Totalt 4 524 personer 16-98 år ble intervjuet. Frafallet var 34 prosent.

Turid Noack er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (turid.noack@ssb.no).

Ane Seierstad er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (ane.seierstad@ssb.no).

Til dags dato har det ikke vært gjort anslag over hvor stor del av samboerskapene som vil være ekteskapsliknende etter de nevnte kriteriene. I den senere tid er det bebudet flere tiltak i retning av større likestilling mellom de to samlivsformene. Vi har derfor sett litt på hvor mange dette kan komme til å berøre gitt at samboerne har bodd sammen i minimum to år, eller at de har barn sammen.

I de dataene vi har hatt til rådighet (se ramme), hadde 74 prosent av samboerskapene vart i minst to år. Av dem som ikke hadde vart så lenge, var det ganske få med felles barn. Det vil si at om lag tre fjerdedeler av de bestående samboerskapene kan antas å oppfylle betingelsene for å være ekteskapsliknende. Den fjerdedelen som ikke oppfyller kriteriene, er som ventet hovedsakelig yngre par. 63 prosent av disse samboerskapene var forhold der minst én var under 30 år.

Våre anslag over samboere bygger på intervjudata. I praksis ble det langt på vei overlatt til intervjupersonene å avgjøre om de var samboere eller ikke. Det var blant annet ikke noe krav om at begge skulle være registrert bosatt på felles adresse.

Annenhver hadde selv vært samboere

17 prosent av dem som ble intervjuet (kvinner og menn 20-79 år), levde i samboerskap. Langt flere visste hva samboerskap var ut fra egen erfaring. Forholdsvis flest samboere var det blant kvinner og menn i den mest typiske familieetableringsfasen (27-36 år). Av dem levde tre av ti i samboerskap, men mer enn dobbelt så mange (sju av ti) hadde en eller annen gang vært samboere (tabell 1). Samboererfaring var like utbredt blant dem som var ti år eldre, men færre (to av ti) var samboere på intervjutidspunktet.

Forskjellen mellom å være eller å ha vært samboer er enda større blant middelaldrende og eldre. Men i disse aldrene er også samboerskap langt mindre vanlig, enten vi måler det på den ene eller den andre måten. Flesteparten av dem som er født i første halvdel av 1900-tallet, var allerede gift da samboerskap for alvor slo igjennom sist på 1970-tallet.

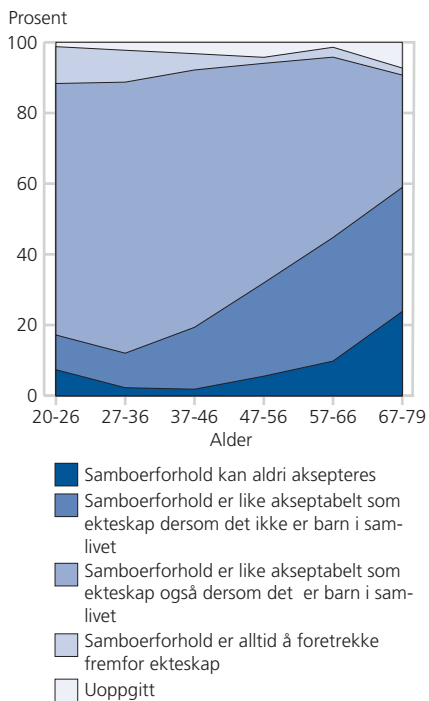
Fortsatt mindre aksept hos foreldre- og besteforeldre-generasjonene

Tidligere undersøkelser har vist at synet på samboerskap er blitt klart mer liberalt ettersom flere har blitt samboere (NOU 1999:25). Hva som kommer først, et skifte i holdninger eller atferdsendringer, er vanskelig å si. Det er mest vanlig å anta at påvirkningen går begge veier, eller snarere i sirkel. Mer aksepterende holdninger gjør det lettere å leve i samboerskap, og jo vanligere samboerskap er, desto lettere blir det en godtatt samlivsform.

Vi ønsket å kartlegge den generelle holdningen til samboerskap². De som ble spurt kunne velge mellom fire alternativer. De fleste (63 prosent) aksepterte samboerskap på lik linje med ekteskap også dersom det var barn med i bildet. 21 prosent reserverte seg og mente at bare samboerskap uten barn var like

Tabell 1. Andel samboere og andel med erfaring fra samboerskap. Kvinner og menn. 20-79 år. Prosent			
Alder (fødselsår)	I samboerskap	I samboerskap/ erfaring fra samboerskap	Antall personer intervjuet
20-26 år (1975-1981).....	28	45	533
27-36 år (1965-1974).....	31	71	930
37-46 år (1955-1964).....	18	70	84
47-56 år (1945-1954).....	10	46	775
57-66 år (1935-1944).....	6	21	492
67-79 år (1922-1934).....	1	7	519
Alle 20-79 år (1922-1981)	17	49	4 098

Figur 1. Holdning til samboerskap, etter alder. Kvinner og menn 20-79 år. Prosent

akseptabelt som ekteskap. De to siste alternativene var laget for å fange opp dem som stilte seg helt avvisende til samboerskap, og dem som prinsipielt foretrakk samboerskap framfor ekteskap. Begge ytterpunktene fikk liten oppslutning. 7 prosent var totalt avvisende til samboerskap, mens 5 prosent mente at det alltid var å foretrekke framfor ekteskap.

En klar majoritet av dem som i dag er under 50 år, har minst én gang prøvd seg som samboere. Det er rimelig å tro at generasjoner for hvem samboerskap er dagligdags, stiller seg mer tolerante til samboerskap enn generasjonene der de fleste ikke selv har vært samboere³. Hvordan stemmer så dette med de generelle holdningene til samboerskap?

Dersom vi ser bort fra de aller yngste, økte andelen som ikke aksepterte samboerskap, jo høyere vi gikk opp i alder. Utsagnet om at samboerskap aldri kan aksepteres, fikk tilslutning av nærmere en fjerdedel av de eldste (figur 1). Blant dem som var yngre, var det så godt som ingen som var av samme oppfatning. De som ikke strakk seg lengre enn til å regne et barnløst samboerskap som jevngodt med ekteskap, var også for det meste middelaldrende og eldre.

Oppslutningen om svaralternativet som likestiller samboerskap med ekteskap, mer enn fordobles fra de eldste til de yngste. 32 prosent av dem som var 67 år eller mer fant å kunne støtte dette mot 77 prosent av dem som var rundt 30 år (figur 1).

Forskjellene mellom aldersgruppene gjør det rimelig å tro at mange barn og barnebarn lever på en måte som deres foreldre og besteforeldre prinsipielt ikke aksepterer. Det trenger ikke bety at samboerskap er et aktivt stridstema generasjonene imellom. Overfor egen familie ser det ut til at prinsipielle synspunkter fortrenkes av individuelle hensyn. Mulige hint og kritikk stoppes kan hende også av hva som er akseptert atferd familiemedlemmer imellom, normer for hva en kan si, og hva som helst bør forbli usagt. Studier av samboerpar har vist at de i liten grad opplever negative reaksjoner fra foreldregenerasjonen, ei heller blir direkte oppfordret til å gifte seg (Lewis mfl.1999). Samboerne selv er også ofte bevisste på at en beslutning om å gifte seg skal være noe en gjør for egen del, ikke av gammel vane eller etter press fra andre (Syltevik 2000).

Samlivsbrudd også en naturlig del av livsløpet?

Mange dystre skilsmissetall til tross, blant middelaldrende og eldre var andelen som hadde opplevd samlivsbrudd relativt beskjeden. Av kvinner og menn født i henholdsvis 1922-1934 og 1935-1944 hadde 7 og 19 prosent opplevd minst ett samlivsbrudd. Nye samlivsbrudd kan komme til i årene som kommer, men disse generasjonene er gjennomgående kommet opp i en alder der det erfaringsmessig er relativt få som skiller seg eller gjør slutt på samboerskap.

I de typiske samboergenerasjonene er det å ha opplevd et samlivsbrudd langt mer vanlig, selv blant de unge som har hatt relativt få år på seg. Av kvinner og menn født 1955-1964 hadde godt og vel en tredjedel opplevd minst ett samlivsbrudd da de ble intervjuet. Andelen med brudd var omtrent den samme for dem som var ti år yngre, og følgelig hadde hatt enda kortere tid på seg (figur 2).

De unge hadde flere brudd bak seg, men også en annen type brudd. Det første samlivsbruddet var som oftest et brutt samboerskap. Men forholdet mellom skilsmisser og samboerbrudd vil ventelig forrykkes etter hvert som årene går.

Sølvbryllup og ursamboere

Så langt i artikkelen har vi framhevet at andelen med samboererfaring øker, og at samlivene har blitt mer ustabile. Slike trender kan raskt føre til dystre spådommer om samlivets framtid. Men her finnes flere tall som fortjener oppmerksomhet før dommen felles. La oss derfor se litt på hvor mange som lever i samliv, og hvor lenge dagens ekteskap og samboerskap har vart?

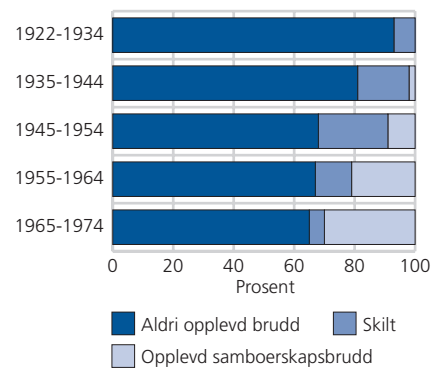
Av kvinner og menn 20-79 år lever sju av ti i samliv (52 prosent som gifte og 17 prosent som samboere). Å leve i samliv er, ikke overraskende, vanligst blant dem som er i den alderen der en gjerne er ferdig med å stifte familie, men fortsatt har hjemmeboende barn. Åtte av ti i alderen 37-56 år er enten gifte eller samboere. Av personer i 20-årene vil det være en god del som ennå ikke har funnet seg en de ønsker å leve sammen med. Blant middelaldrende og eldre blir innslaget av dem som ufrivillig er blitt alene, enkene og enkemennene, etter hvert stort.

Av gifte personer (20-79 år) oppga fire av ti at ekteskapet hadde vart minst 25 år og 4 prosent hadde giftet seg for mer enn 50 år siden (tabell 2). Fortsatt er det altså rikelig med anledninger til å samles til sølvbryllupsfester, gullbryllup eller markering av andre edle valører.

En viktig forskjell på å inngå samboerskap og ekteskap er nettopp selve feiringen, eller rettere mangel på sådan blant samboerne. Bryllupet og tradisjonen med å markere mer eller mindre runde ekteskapsår ser ut til å være forbeholdt de gifte. Å flytte sammen som samboere påkaller sjelden noe særlig festivitas. Det gjør heller ikke runde samboerår, selv om noen hevder at de er "ursamboere". Et samboerpar som ble intervjuet i en avis, beskrev seg selv som nettopp det. De hadde bodd sammen i mer enn 25 år, det vil si så lenge at de som gifte hadde kunnet feire sølvbryllup. Om begrepet skulle fenge andre, er det ikke mange som vil kunne smykke seg med å være ursamboere. Bare 1 prosent av samboerskapene i vår undersøkelse hadde vart i minst 25 år.

Varigheten av samlivene, enten det er samboerskap eller ekteskap, varierer selvsagt sterkt med parets alder. Blant de eldste gifte (67-79 år) har om lag en fjerdedel kunnet feire gullbryllup og tre av fire har vært gift mellom 25-49 år (tabell 2). Lange ekteskap, nærmere bestemt minst 25 år, er det van-

Figur 2. Første samlivsbrudd, etter type. Kvinner og menn født 1922-1974. Prosent

- 1 år - Papirbryllup
- 2 år - Bomullsbryllup
- 3 år - Lærbryllup
- 4 år - Blomsterbryllup
- 5 år - Trebryllup
- 6 år - Sukkerbryllup
- 7 år - Ullbryllup
- 8 år - Bronsebryllup
- 9 år - Pilbryllup
- 10 år - Tinnbryllup
- 11 år - Stålbryllup
- 12,5 år - Kobberbryllup
- 13 år - Kniplingsbryllup
- 14 år - Elfenbensbryllup
- 15 år - Krystallbryllup
- 20 år - Porselensbryllup
- 25 år - Sølvbryllup
- 30 år - Perlebryllup
- 35 år - Korallbryllup
- 40 år - Rubinbryllup
- 45 år - Safirbryllup
- 50 år - Gullbryllup
- 60 år - Diamantbryllup
- 65 år - Krondiamantbryllup
- 70 år - Jernbryllup
- 75 år - Atombryllup

Kilde: Birgitte Lystrup, "Vi skal giftes"

Alder	Ekteskapets varighet				Antall spurte
	Papir, 0-9 år	Tinn, 10-24 år	Sølv, 25-49 år	Gull, minst 50 år	
20-26 år	100				40
27-36 år	81	19			364
37-46 år	25	71	4		495
47-56 år	7	30	63		534
57-66 år	2	6	91		347
67 år og eldre	1	2	73	24	314
Alle 20-79 år	24	29	43	4	2 094

Tabell 3. Samboere, etter varighet av samboerskapet. Kvinner og menn 20-79 år. Prosent

Alder	Samboerskapets varighet				Antall spurte
	0-4 år	5-9 år	10-24 år	25-49 år	
20-26 år	92	8			149
27-36 år	55	32	13		275
37-46 år	29	27	44		143
47-56 år	32	23	41	4	71
57-66 år	14	18	46	21	28
67 år og eldre					7
Alle 20-79 år	53	24	22	1	673

ligste også blant dem som er en god del yngre. Tre av fire gifte personer 47-56 år har lagt sølvbryllupet bak seg.

Først mot slutten av 1970-tallet begynte samboerskap å få et visst innpass. Veksten kom raskest blant de unge, de som ikke hadde rukket å gifte seg, men fortsatt var ledige på markedet. 12 prosent av kvinner i begynnelsen av 20-årene var samboere i 1977, men mange av disse samboerskapene gikk raskt over til

ekteskap eller endte med brudd (Blom, Noack og Østby 1993). Innslaget av samboerskap er, som tidligere nevnt, ganske beskjedent blant middelaldrende og eldre, og størstedelen er såkalt postekteskapelige. Samboerskap som har vart fra 10-24 år er imidlertid ingen sjeldenhet. Totalt 22 prosent av dagens samboerskap har vart så lenge.

Som å skyte blink mot et bevegelig mål

Vi fant at tre av fire av dagens samboerpar har bodd sammen i minst to år eller har barn sammen. Om alle disse samboerparene ønsker eller bør bli likestilt med ektepar i et hvert henseende, er et annet spørsmål. Enkle kriterier som varighet og felles barn, er ikke nødvendigvis sammenfallende med hvordan forpliktelse og fellesskap oppleves og praktiseres i et samliv.

Samboerskap er for generasjonene født i siste halvdel av det 20. århundret en selvsgt del av livsløpet. Det er allment utbredt, vidt akseptert og kommer tidlig i livsløpet. Hyppige samlivsbrudd hører også med, ikke dagligdags, men kanskje en naturlig del av livsløpet. Før de har fylt 27 år, har en av seks født i 1955-1974 opplevd det.

Samlivsmønsteret til dem født i første halvdel av århundret var et helt annet. De gikk som regel rett inn i ekteskap. Dersom de har blitt samboere, har det som oftest skjedd i godt voksen alder og etter et ekteskap. Flertallet stiller seg ikke totalt avvisende til samboerskap, men de er ikke så liberale som sine barn og barnebarn som tilhører de typiske samboerkohortene.

Generasjonene fra første halvdel av det 20. århundret har, mer enn noen andre, fått oppleve å være gift lenge. Ekteskapsvarigheter på 25 år eller mer har hatt og vil i årene som kommer, fortsatt ha sin storhetstid i disse generasjonene. Selv i en tid med økende skilsmissehyppighet og samboerbrudd, er det fortsatt mange som allerede har feiret eller ligger godt an til å feire sølv-, rubin- og gullbryllup. I Sverige har det årlige antallet gullbrylluppar blitt tredoblet siden 1960. Der inngås om lag 40 000 nye ekteskap per år, samtidig som mer enn 15 000 par kan feire at de har vært gift i 50 år (Sundström 2002).

Selv om vi, som vist her, kan gripe hovedtrekkene i utviklingen, er samboerskap fortsatt et ganske utforsket tema. Den største utfordringen ser ut til å ligge i at det er under kontinuerlig endring. Vi vet lite om hva de ulike generasjonene legger i samboerskap, og i hvor stor grad det i praksis er ekteskapslikt eller ikke. Å studere samboerskap er billedlig talt som å skyte blink mot et bevegelig mål.

1. Omfattet også samboerpar som tidligere hadde vært gift med hverandre.

2. I alt 1 175 kvinner og menn (20-79 år) ble spurt om holdninger til samboerskap.

3. Det er viktig å være klar over at sammenlikningen som er gjort her, er på et aggregert nivå. Det sier strengt tatt ikke noe om de som selv har vært samboere, er mer liberale enn personer uten slik erfaring og vice versa.

Referanser

Blom S., Noack T. og Østby L. (1993): Giftermål og barn - bedre sent enn aldri? *Sosiale og økonomiske studier*, 81, Statistisk sentralbyrå.

Lewis J., Datta J. og Sarre S. (1999): Individualism and commitment in marriage and cohabitation. *Research Series No.8/99*, Lord Chancellor's Department, London.

Norges offentlige utredninger (NOU) 1999:25: Samboerne og samfunnet. Statens forvaltningstjeneste, Barne- og familiedepartementet, Oslo.

Sundström G. (2002): 15 000 Guldbröllop *VälfärdsBulletinen*, Nr 2, Statistiska Centralbyrå.

Syltevik L. J. (2000): Differensierte familieliv. Familiepraksis i Norge på slutten av 1990-tallet. *Rapport 2/2000*. Senter for samfunnsforskning, Universitetet i Bergen.